

תקציר

רקע תאורטי: יצירת מכנה משותף (Common Ground - CG), הידע וההבנה ההדדית שבני השיח חולקים לגבי הקשר מסוים, היא יכולת פרגמטית המהווה בסיס לבניית דיאלוג ושיח (Clark, & Wilkes-Gibbs, 1986). אולם, עדיין חסר ידע על התהליך וההתפתחות של יצירת מכנה משותף CG באוכלוסייה עם התפתחות תקינה (Typical Development – TD) ויותר מכך באוכלוסייה המתקשה בשיח חברתי פרגמטי (Bauminger-Zviaely, 2013; Ying Sng, et al., 2018) כמו ילדים ואנשים בספקטרום האוטיסטי גם אלו בתפקוד גבוה (Cognitively Able) (Autism Spectrum Disorder - CAASD, $70 \leq IQ$). בנוסף, חסר ידע על מנגנונים המסייעים ביצירת מכנה משותף CG יעיל ומהיר. ידע זה יכול לתרום לנו בהבנה מעמיקה יותר של קשיים בשיח של ילדים עם CAASD ובבניית תוכניות התערבות מותאמות לשיפור האינטראקציה החברתית ואיכות חייהם.

מטרות והשערות המחקר: המטרה העיקרית של המחקר היתה לבחון את הדומה והשונה בתהליך יצירת מכנה משותף CG בשיח עמיתים בין שתי קבוצות המחקר (TD/CAASD, 148 נבדקים, 84 CAASD ו-64 TD) ובשלוש קבוצות גיל (צעירים, טרום מתבגרים ומתבגרים, בני 6-16 שנים). מטרות נוספות של המחקר היו לבדוק מהם הקשרים והתרומה של המנגנונים הבאים ליצירת מכנה משותף CG: א. יכולות שפתיות: אוצר המילים ומשתני איכות שנוצרו תוך כדי תהליך יצירת המכנה המשותף, סוג הצרופים והביטויים. ב. יכולות קוגניטיביות: תפקודים ניהוליים (Executive Function (EF) - תהליכים קוגניטיביים האחראים על יוזמה, התמדה, עיכוב תגובה, ויסות וגמישות ומעורבים ביכולת הקשב וזיכרון העבודה (Bell, & Cuevas, 2016). ויכולות תאוריית המינד (Theory of Mind (ToM) - היכולת ליחס ידע, אמונות, כוונות ורגשות לעצמנו או לאחרים המבוססת על ההבנה כי לאחרים נקודת מבט השונה משלנו (Schuh et al., 2016). השערות המחקר היו שבכל קבוצות המחקר והגיל תתבצע למידה הדדית שתוביל ליצירת מכנה משותף CG אך ימצאו הבדלים באיכות ויעילות תהליך יצירת המכנה המשותף CG בין שתי הקבוצות, TD/CAASD וכן בין קבוצות הגיל השונות. הקבוצה עם ההתפתחות התקינה והקבוצה הבוגרת יותר (בשתי קבוצות המחקר) יצרו מכנה משותף CG בצורה מהירה, יעילה ומדויקת יותר. השערה נוספת הייתה שמנגנונים שפתיים וקוגניטיביים (EF, ToM) יתרמו לתהליך יצירת מכנה משותף CG, יכולת גבוהה בשניהם תנבא יצירת מכנה משותף CG טובה יותר.

שיטת המחקר: נבדקים. במחקר השתתפו ילדים בשתי קבוצות: 64 ילדים TD (מתוכם 16 בנות) ו-84 ילדים עם CAASD (מתוכם 14 בנות), בשלוש קבוצות גיל (6-16 שנים): צעירים בני 71 – 102 חודשים, טרום מתבגרים בני 103 – 144 חודשים, ומתבגרים בני 146 – 203 חודשים. הילדים חולקו לזוגות על פי התאמת גיל, מגדר, רמת IQ וסוג הקבוצה. שתי קבוצות המחקר (TD/CAASD) השוו על בסיס IQ וגיל. **משתני רקע.** אישור האבחנה הקלינית של ASD התבצע באמצעות ה-ADOS - 2nd edition (Autism Diagnosis Observation Schedule) (Lord et al., 2012) לילדים בקבוצת CAASD. ילדים עם ציון במטלת ה-IQ (Wechsler Intelligence Scale) (for Children (WISC-IV-HEB, 2010) מתחת ל-70, בעלי מוגבלות שכלית, לא נכללו במחקר. **משתני המחקר.** התצפית לבדיקת תהליך יצירת מכנה משותף CG נערכה במשימת ריפרור (על פי: Clark, & Wilkes-Gibbs, 1986) בפרדיגמת "תקשורת תלוית הקשר" (RC Referential-Communication). המשימה שהתקיימה בזוגות, כללה הסבר על דגם קלפי טנגרם

בתנאי ידע חסוי כאשר המנחים (אשר הדגם גלוי לפנייהם) מסבירים למבצעים (אשר אינם רואים את הדגם) כיצד לסדר דגם קלפים זהה. המשימה חוזרה על עצמה שש פעמים עם חילופי תפקידים בין המנחה למבצע. התצפית צולמה בווידיאו, עברה תעתיק מדויק וקודדה על פי משתני הליבה של יצירת מכנה משותף CG של כמות המילים בכל תור, משך כל תור והתור בו נערכה המשגה הדדית (התקבע מושג משותף). בנוסף קודדו משתני איכות שפתיים תומכים, סוג הצרופים (משפט קצר פשוט או ארוך ומורכב) והביטויים (ביטויים המתארים צורה שלמה או חלקים ממנה). המדד השפתי הנוסף, נקבע על פי תת המבחן של אוצר המילים מתוך ה- WISC-IV-HEB, 2010. שאלוני הורים הועברו בכדי לבדוק מנגנונים קוגניטיביים של תיאוריית המינד (Theory of mind - ToM) על ידי שאלון ה- Theory of Mind Inventory - TOMI (Hutchins et al., 2012) ושאלון לבחינת התפקודים הניהוליים EF - Executive Functions - Behavior Rating : BRIEF (Gioia et al., 2000) Inventory of Executive Function.

תוצאות המחקר: הממצא המרכזי של המחקר הנוכחי, ובהתאם להשערה העיקרית, הוא ששתי קבוצות המחקר, גם קבוצת TD וגם קבוצת CAASD הצליחו ליצור בצורה ספונטנית ללא תיווך מכנה משותף CG. שתי הקבוצות השתפרו במשימה מתור אחד עד לתור שש במשתני הליבה של המכנה המשותף CG: ירידה בכמות המילים, הפחתה במשך הזמן ובנוסף הגיעו להמשגה משותפת. יחד עם זאת קבוצת TD היתה יותר יעילה, השתמשה לאורך כל התהליך בפחות מילים, בזמן קצר יותר והגיעה להמשגה בתור מוקדם יותר בהשוואה לקבוצת CAASD. בניגוד להשערת המחקר, לא נמצא הבדל בין קבוצת הגיל במשתני הליבה של המכנה המשותף CG, אך יחד עם זאת, נמצא קשר שלילי מובהק בין גיל ויצירת מכנה משותף CG, כלומר נבדקים מבוגרים יותר בשתי קבוצות המחקר (TD/CAASD) הגיעו למכנה משותף CG בצורה מהירה ויעילה יותר. ולבסוף, נמצאו קשרים ותרומה של סוג הקבוצה, מנגנונים שפתיים (סוג הצרופים והביטויים) ומנגנונים קוגניטיביים (ToM, EF) למשתני הליבה של המכנה המשותף CG, כמות המילים ומשך הזמן בתור 5-6. כלומר המנגנונים של יכולות שפתיות, EF ו-ToM טובים יותר תורמים ליעילות בתהליך יצירת מכנה משותף CG, כפי שהדבר בא לידי ביטוי בכמות מילים קטנה יותר ומשך קצר יותר בתור 5-6. למשתנה ההמשגה נמצאה תרומה של מנגנונים שפתיים (אוצר מילים, סוג הצרופים והביטויים) בלבד.

מסקנות המחקר: המחקר הנוכחי נערך בסביבה של שיחה ומשחק בין עמיתים ושילב מקורות מידע מתצפית ושאלוני הורים. החידוש המרכזי בממצאי המחקר הוא העובדה שקבוצת CAASD בכל הגילאים למדה ליצור מכנה משותף CG תוך כדי תהליך של אינטראקציה עם עמית שותף לשיחה ללא תיווך או התערבות ישירה, מעבר להגדרת המטלה. לממצא זה משמעויות תאורטיות ויישומיות. העובדה שילדים עם CAASD מראים יכולת למידה של תהליכים שפתיים פרגמטיים בצורה ספונטנית פותח פתח למחקר היתכנות תהליכי למידה ספונטאניים נוספים של יכולות קוגניטיביות, חברתיות ותקשורתיות כגון פתרון בעיות, התחשבות בסביבה ובקהל ותאום בעת תהליכי אינטראקציה עם עמיתים. המשמעות המעשית של הממצאים היא בכך שהבנה מעמיקה יותר של הקשיים בלמידת מכנה משותף בקבוצת CAASD (תיאור ארוך, חסר או לא מדויק של מושגים בשיחה) תאפשר בניית תוכנית ללימוד יצירת מושגים משותפים בצורה קצרה, יעילה ומדויקת יותר ותקל על השתתפות מותאמת בשיחה באינטראקציה טבעית. בנוסף, התרומה הייחודית של מחקר הנוכחי היא בבדיקת מודל ניבוי תאורטי הכולל התייחסות של מנגנונים שפתיים (אוצר מילים, סוגי הצרופים והביטויים)

וקוגניטיביים (ToM, EF) התומכים ביצירת מכנה משותף CG, הנבדקים ביחס ללמידה תוך כדי תהליך בעת אינטראקציות עמיתים. בדומה, הממצא של תרומת המנגנונים הנייל ליצירת מכנה משותף CG יכול לסייע בהבנה מעמיקה יותר לגבי תהליכי למידה ספונטניים של מרכיבים קוגניטיביים ופרגמטיים בשיח ילדים עם CAASD וביצירת תוכנית התערבות מותאמת.